

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΓΙΑΤΡΟΥ
ΤΟΥ 12ΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΟΜΟΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Περιεχόμενα

- Πρόλογος
- Τα πρώτα χρόνια
- Στην Κωνσταντινούπολη
- Οι Ιατρικές σπουδές και τα νοσοκομεία
- Η Ιατρική και οι γιατροί στην Ανατολική Αυτοκρατορία
- Οι Κομνηνοί Αυτοκράτορες και η Ιατρική στο Βυζάντιο
- Η δυναστεία των Αγγέλων και οι Σταυροφορίες - Ο Ξενών της Μονής του Παντοκράτορος
- Η Τέταρτη Σταυροφορία και η Άλωση της Πόλης από τους Σταυροφόρους - Η φυγή στη Νίκαια
- Η Αυτοκρατορία της Νίκαιας
- Η ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης
- Βιβλιογραφία
- Συντομογραφίες - Πηγές εικονογράφησης

Ο Βυζαντινός κόσμος και πολιτισμός αποτελεί συνέχεια του αρχαίου ελληνορωμαϊκού κόσμου και συνάμα μια γόνιμη σύνθεσή του με τον Χριστιανισμό.

Οι Βυζαντινοί γιατροί έδρασαν και δημιούργησαν έχοντας ως βάση την αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή παράδοση.

Αρχικά με τον Ιπποκράτη (460-377 π.Χ.), τον Διοσκουρίδη (10-90), τον Γαληνό (129-199) και τον Ορειβάσιο (320-400) και στη συνέχεια με ένα πλήθος επώνυμων γιατρών η Ιατρική στο Βυζάντιο θα εξελιχθεί ακόμη περισσότερο μέσα από διάφορες σχολές και ιατρικά ιδρύματα και θα διαδοθεί σε Ανατολή και Δύση.

Γνωστές σχολές ιατρικής παράδοσης στην Αλεξάνδρεια, Πέργαμο, Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη κ.λπ.

Η βασική αγωγή και προπαιδεία ως έργο της Εκκλησίας και των Μοναστηριών ή ιδιωτών δασκάλων

Μητέρα πηγαίνει το παιδί της στον δάσκαλο. Λεπτομέρεια από φορητή εικόνα του Αγίου Νικολάου, Μονή Πάτμου.

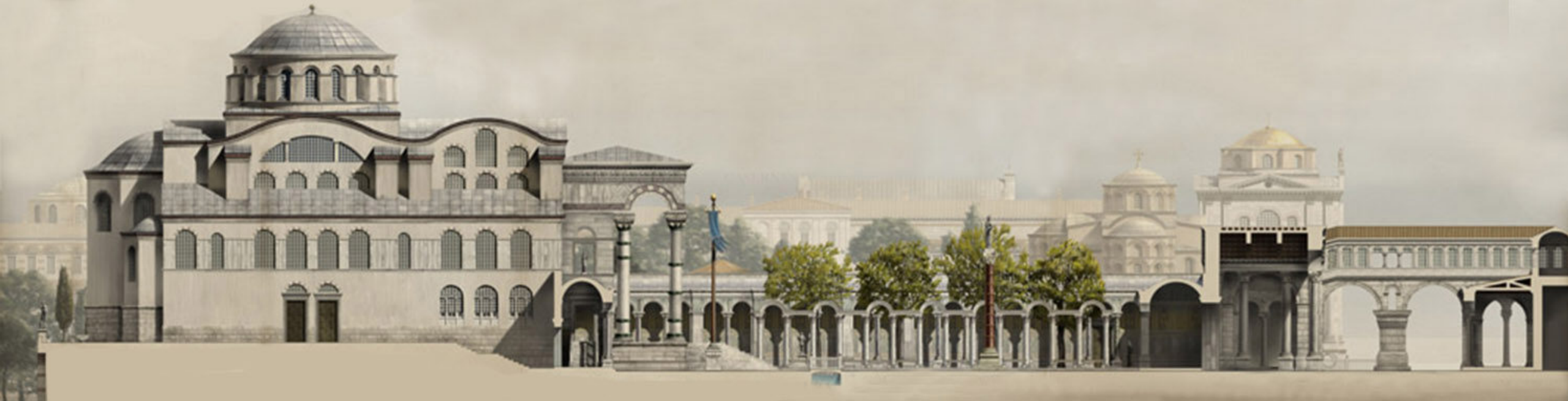
Πάπυρος,
Βίβλος,
Μελάνη σε
δέρμα, 15^{ος} αι.
Ισπανία

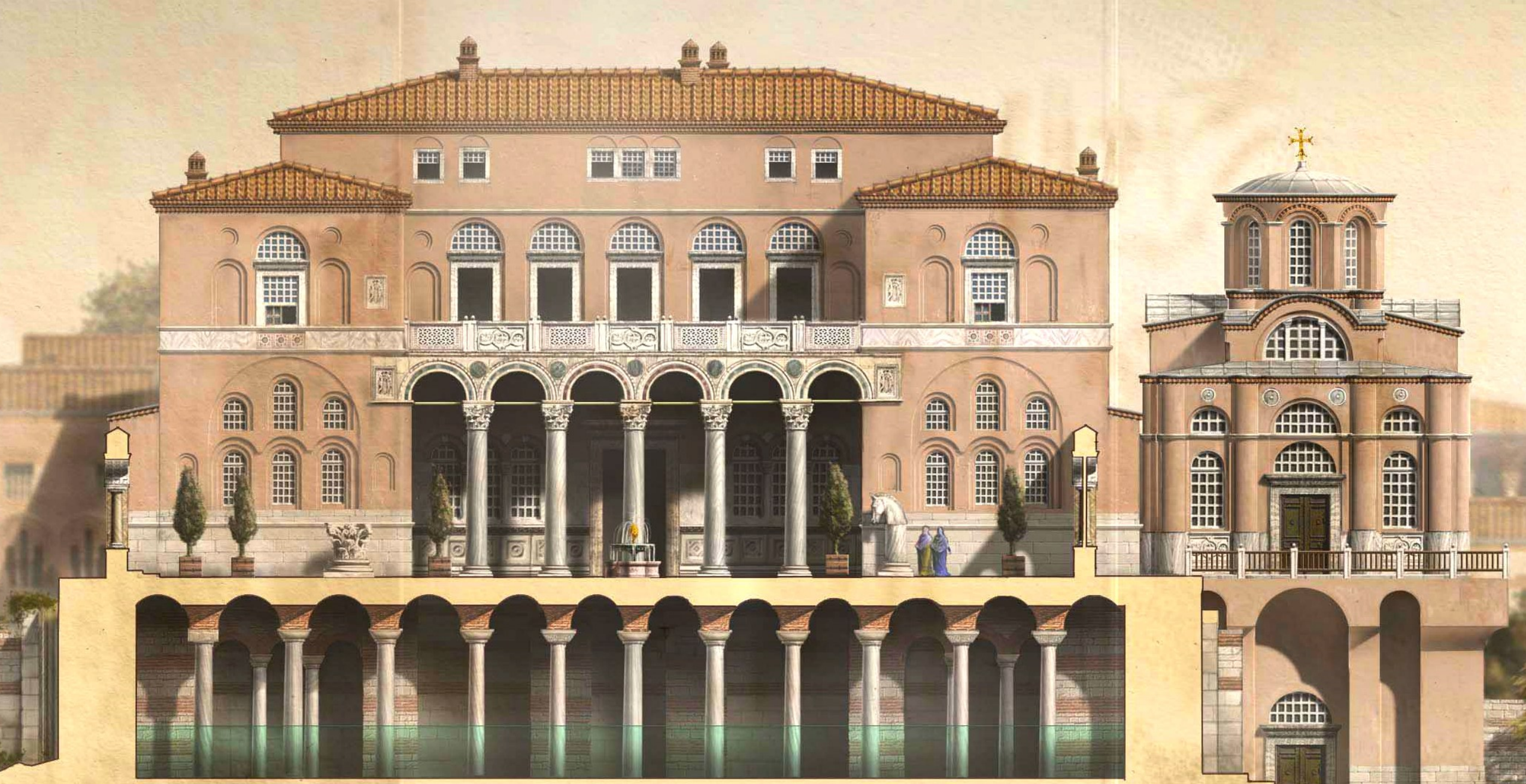
Αρχαίοι Έλληνες
φιλόσοφοι.
Σίβυλλα,
Σόλων,
Πυθαγόρας και
Σωκράτης.

Μονή Μεγάλου
Μετεώρου.

Το ανάκτορο της Μαгнаύρας
και η Χαλκή Πύλη.

Αναπαράσταση του
Antoine Helbert, 1870.

Η μονή και ο Ξενώνας Μυρελαίου. Αναπαράσταση του **Antoine Helbert**, 1870

Το Ασκληπιείο της Κω

Η βυζαντινή ιατρική αποτελεί τη σημαντική γέφυρα για το πέρασμα από την αρχαία ελληνική στη λαϊκή ιατρική μέχρι τον 18ο αιώνα.

Πέρασε από διάφορες φάσεις και εξελίχθηκε σταδιακά από τέχνη σε επιστήμη.

Οι κατεξοχήν εκπρόσωποι της ιατρικής στο Βυζάντιο είναι:

ο Ορειβάσιος Περγαμηνός (4ος αι.),
ο Αέτιος Αμιδηνός (6ος αι.),
ο Αλέξανδρος Τραλλιανός (6ος αι.),
ο Παλλάδιος Αλεξανδρινός (6ος αι.),
ο Παύλος Αιγινήτης (7ος αι.),
ο Θεόφιλος Πρωτοσπαθάριος (7ος αι.),
ο Στέφανος Αθηναίος ή Αλεξανδρεύς (7ος αι.),
ο Λέων Ιατροσοφιστής (9ος αι.),
ο Παύλος Νικαίας (9ος αι.),
ο Θεοφάνης Νόν(ν)ος (10ος αι.),
ο Συμεών Σηθ (11ος αι.),
ο Νικόλαος Καλλικλής (12ος αι.),
ο Ιερόφιλος Φιλόσοφος (12ος αι.),
ο Νικόλαος Μυρεψός (13ος αι.)
και ο Ιωάννης Ζαχαρίας Ακτουάριος (14ος αι.).

«Ο Βυζαντινός Ιπποκράτης», Μικρογραφία, 14^{ος} αι. Εθνική Βιβλιοθήκη Γαλλίας, Παρίσι

Ιπποκράτης και Γαληνός.
Τοιχογραφία 12^{ος} αι.
Anagni, Ιταλία.

Κατά τον Παλλάδιο, γιατρό
του 6ου αι.:

« Ιπποκράτης μεν έσπειρε
εγεώργησεν δε ο Γαληνός».

Η αντίληψη αυτή
υποδηλώνει μια
ολοκληρωτική ταύτιση με
τον Γαληνό , τον οποίο οι
Βυζαντινοί αναγνώριζαν ως
ολοκλήρωση της
Ιπποκρατικής ιατρικής

Ο Πεδάνιος Διοσκορίδης ή Διοσκουρίδης (περίπου 10 μ. Χ. - 90 μ.Χ.) ήταν σημαντικός Έλληνας Ιατρός, Ριζοτόμος, Φαρμακοποιός - Φαρμακολόγος και Βοτανολόγος. Εκτός από Πεδάνιος αποκαλείται και Αναζαρβεύς και αυτό το επέλεξε ο ίδιος, για να τιμήσει τον τόπον καταγωγής της μητέρας του, την Ανάζαρβον της Κιλικίας. Υπηρέτησε ως Ιατρός στον Ρωμαϊκό Στρατό επί της εποχής των Ρωμαίων αυτοκρατόρων Κλαυδίου (41-54 μ. Χ.) και Νέρωνος (54-68 μ. Χ.), άρα, αν και δεν είναι γνωστό το ακριβές έτος της γεννήσεώς του, θα πρέπει να υποτεθεί ότι εγεννήθη στις αρχές του 1ου αι. μ. Χ., ήτοι περίπου το 10 μ. Χ. και θα απέθανε περί το τέλος του 1ου αι. μ. Χ., πιθανώς περί το 90 μ. Χ.

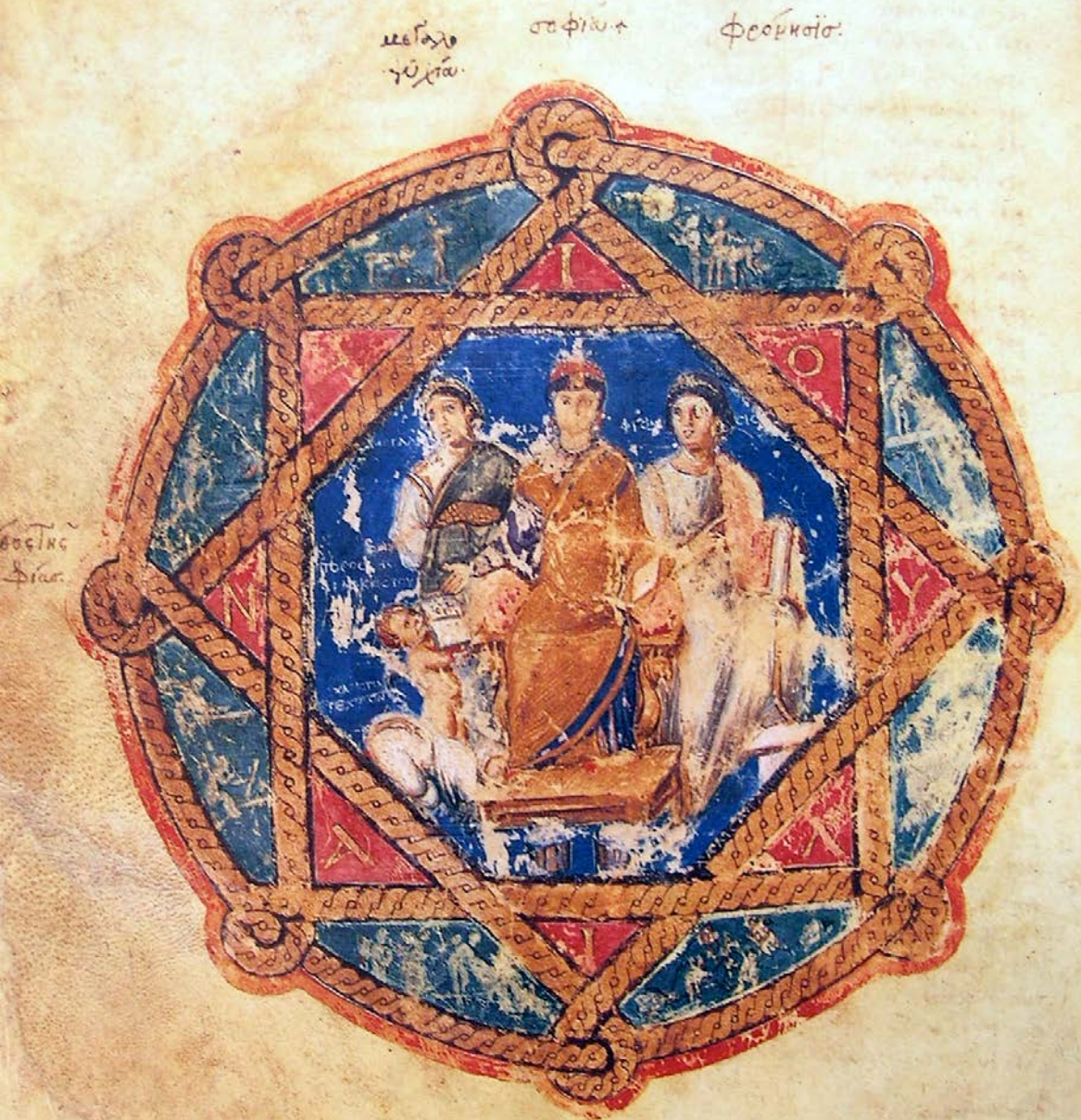

Ο Διοσκουρίδης είναι γνωστός κυρίως για το πεντάτομο έργο του «Περὶ ὕλης ἰατρικῆς», με τη μεγάλη επιρροή στη φαρμακολογία μέχρι το 1600 μ.Χ.. Υπάρχουν πολλά αντίγραφα του έργου του, ακόμη και του 5ου αιώνα (ο κώδικας της μονής Μεγίστης Λαύρας του Αγίου όρους, της Κωνσταντινούπολης που βρίσκεται στη βιβλιοθήκη της Βιέννης, της Νάπολης και του Μίτσιγκαν).

Σε μικρογραφία του 15ου αιώνα παρίσταται η Σοφία και η Εύρεσις να δείχνουν το φαρμακευτικό φυτό Μανδραγόρας ο φαρμακευτικός (*Mandragora officinarum*) και ένα ζωγράφο να το απεικονίζει.

Ιουλιανή Ανικία: Απόγονος του Θεοδοσίου Β' και της Ευδοκίας, μέλος της εύπορης οικογένειας πατρικίων των Ανικίων. Η Ιουλιανή χρησιμοποίησε τον πλούτο της για να κατασκευάσει εκκλησίες, μονές και φιλανθρωπικά ιδρύματα. Χρηματοδότησε την κατασκευή του Αγίου Πολυεύκτου στη θέση μίας προγενέστερης εκκλησίας, που είχε χτιστεί από την Ευδοκία.

Το πορτραίτο της Ανίκιας Ιουλιανής (στο κέντρο) πλαισιώνεται από προσωποποιήσεις της Μεγαλοψυχίας και της Φρόνησης. Στα πόδια της γονατίζει μια άλλη προσωποποίηση, με την ένδειξη «Ευγνωμοσύνη των Τεχνών. Μικρογραφία 6^{ος} αι., Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας, Βιέννη.

Το χειρόγραφο βιβλίο του Διοσκουρίδη *Περὶ ὕλης ἱατρικῆς* δημιουργήθηκε στα σκριπτόρια της Κωνσταντινούπολης τον 6ο αιώνα μ.Χ.

Συνολικά περιγράφει 600 φυτικά φάρμακα. Θεωρούσε ότι η ιαματική τους δύναμη προέρχεται από τις τέσσερις θεμελιώδεις ιδιότητες: του θερμού, του ψυχρού, του ξηρού και του υγρού.

Το χειρόγραφο της Κωνσταντινούπολης περιέχει περισσότερες από 400 εικόνες ζώων και φυτών και προοριζόταν για την Ιουλιανή Ανικία (Anicia Juliana) η οποία ήταν η πλουσιότερη κάτοικος της Κωνσταντινούπολης την εποχή του αυτοκράτορα Αναστάσιου. (κόρη της Γάλλας Πλακιδίας, και εγγονή του Θεοδόσιου).

Περὶ ὕλης ἱατρικῆς (Vienna Dioscurides) .

Ένας ανεκτίμητος θησαυρός που σώθηκε χάρι στα βυζαντινά σκριπτόρια

Μεταξύ 50 και 70 μ.Χ., ένας Έλληνας γιατρός του ρωμαϊκού στρατού, ο Διοσκουρίδης, έγραψε ένα πεντάτομο βιβλίο στη μητρική του ελληνική, Περὶ ὕλης ἱατρικῆς (Peri hules iatrikēs, «Περὶ ἱατρικοῦ υλικοῦ»), γνωστό ευρύτερα στη Δυτική Ευρώπη με τον Λατινικό τίτλο De materia medica. Είχε σπουδάσει φαρμακολογία στην ξακουστή Ταρσό, ανατολική επαρχία της τότε Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας η οποία ήταν ονομαστή για τη φιλολογική και φιλοσοφική σχολή της, αμιλλώμενη εκείνη των Αθηνών και της Αλεξάνδρειας (Στράβων, περί το 673), υπήρξε δε πατρίς των στωικών φιλοσόφων Αντίπατρου, Αρχέδημου, των δύο Αθηνόδωρων, των δύο γραμματικῶν Αρτεμίδωρου και Διόδωρου, του τραγικοῦ ποιητῆ Διονυσίδη και άλλων πολλῶν Ελλήνων που ζούσαν στη Ρώμη. Το βιβλίο έγινε το κύριο έργο αναφοράς για τη φαρμακολογία σε όλη την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή για περισσότερα από 1.500 χρόνια, και έτσι ήταν ο πρόδρομος όλων των σύγχρονων φαρμακοποιῶν.

Για να καταλάβουμε τη σημασία του *Περὶ ὕλης ἱατρικῆς*, αυτό ήταν το δεύτερο βιβλίο που πρωτοτυπώθηκε από τον Γουτεμβέργιο μετά την Καινή Διαθήκη.

Αργότερα χρησιμοποιήθηκε ως απλό βιβλίο ἱατρικῆς σε νοσοκομεία της Πόλης.

Το 912 ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος έστειλε στον Χαλίφη της Κόρντομπα ένα αντίγραφο του βιβλίου του Διοσκουρίδη μαζί με έναν Ρωμαίο λόγιο για να το μεταφράσει στα Αραβικά ως διπλωματικό δώρο

لا يشتمل على الطعام أو من كانت قوته خللاً وصفتها على هذا الصفة

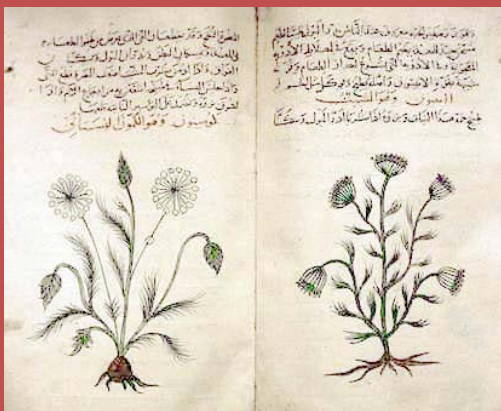

وتنبتا الجوز
يؤخذ من العسل حُرٌّ وفخاطونه بالعسل ويطبخ على الصفة إلى أن يذهب
الليز ثم يرفعونه **ع ع م** وقد يمتلئ
قَالَ لَهُ أَيْ هَذِهِ الصِّفَةُ يُؤْخَذُ بِهَا الشَّرِبُ يُغْتَلُ
بِالْمَاءِ وَيُؤْخَذُ لِلْمَاءِ يُرْفَعُ هُ وَنَبِيذُهُ إِذَا شَرِبَ بِهَذَا الشَّرَابُ أَنْ
يَصْرِفَ مِنْ النَّاسِ مَنْ يَطْعُهُ وَمَنْ يَغِيثُ الْوَقْفَ لِلْمَرْءِ لَكُنْ مَا يَدِينُ

يؤمن من زراع أو أكثر مربع وورق طوال لينة شبيهة في شكلها
من اللؤلؤ مستطبة طيبة الرائحة وما يلي الأرض من
بورق بهو يقطع من سائر الورق وعلي في المساق بزر
صواعق

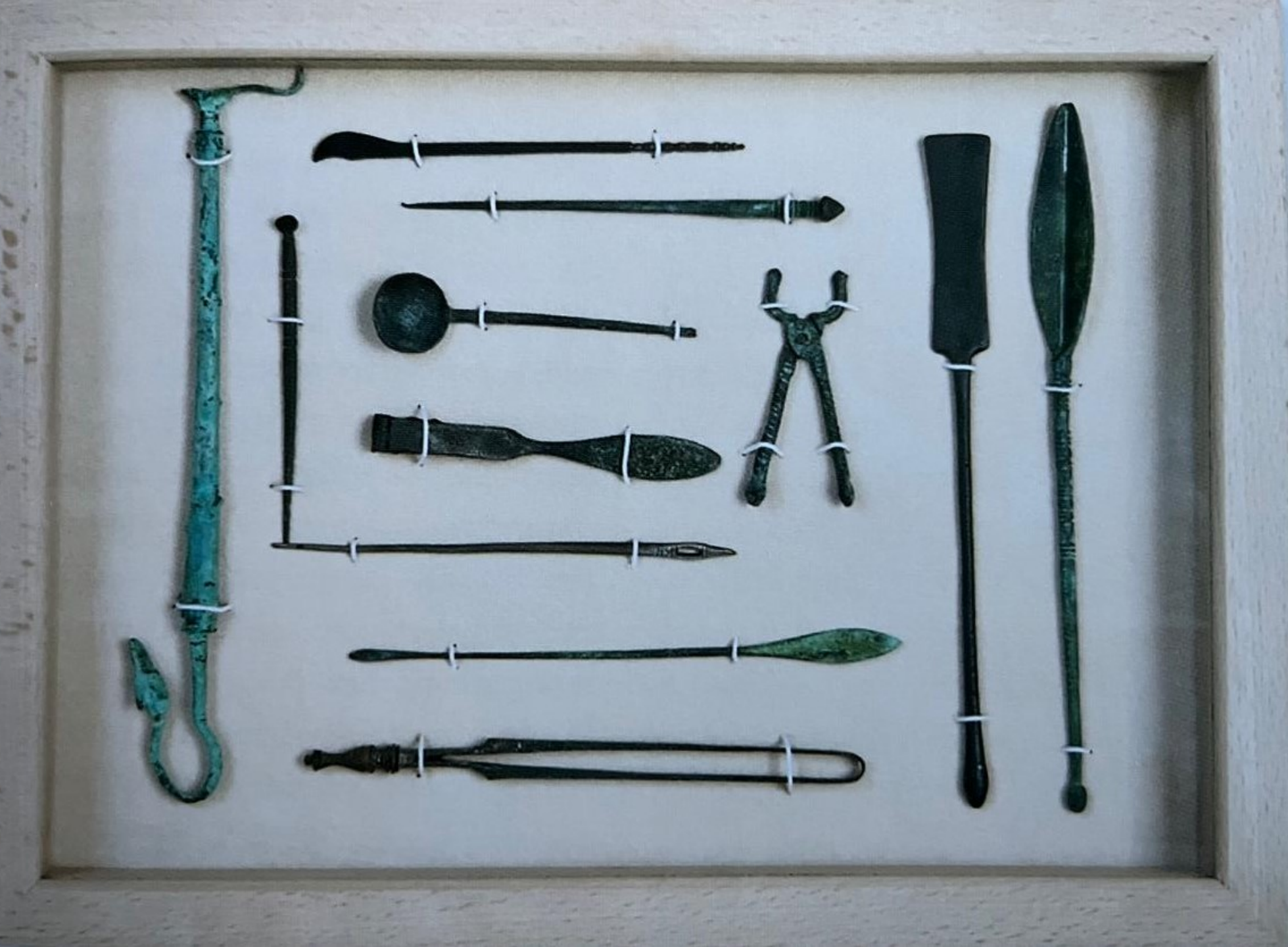
قريب من زراع البقاعية بالذي للشعر الذي
قَالَ لَهُ يَنْوَرُ وَرَقُهُ هَذَا الْبَاتِ يَنْبَغِي أَنْ يَجْمَعَ مَالُ خِفَتِ

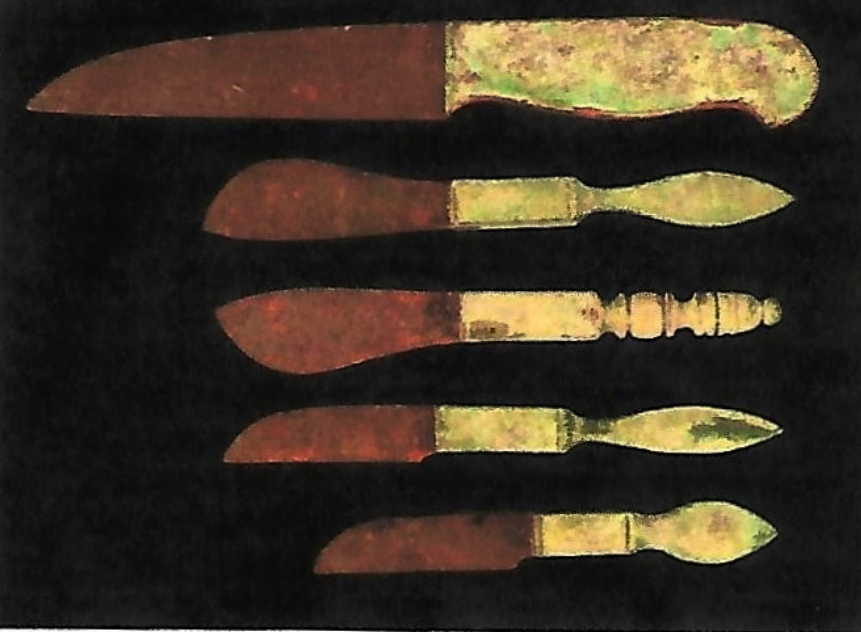
Ο Αέτιος Αμιδηνός
(5ος – 6ος αι.)
εξετάζει τον
σφυγμό του
Ιουστινιανού.
Παρίστανται οι
γιατροί
Ερμόφιλος,
Βάσσος και
Μαγιστριανός.

Μικρογραφία, 15ος
αι.,
Πανεπιστήμιο
της Μπολώνιας.

Απομίμηση των
χειρουργικών
εργαλείων του
Ιπποκράτη

Εθνικό
Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα

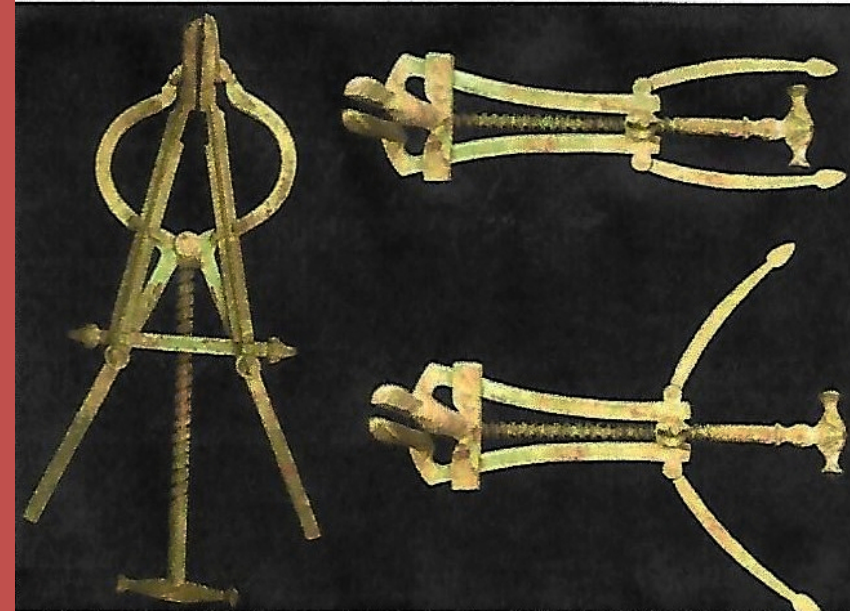

Μαχαιρίδια και ψαλίδια

Λαβίδες και διόπτρες

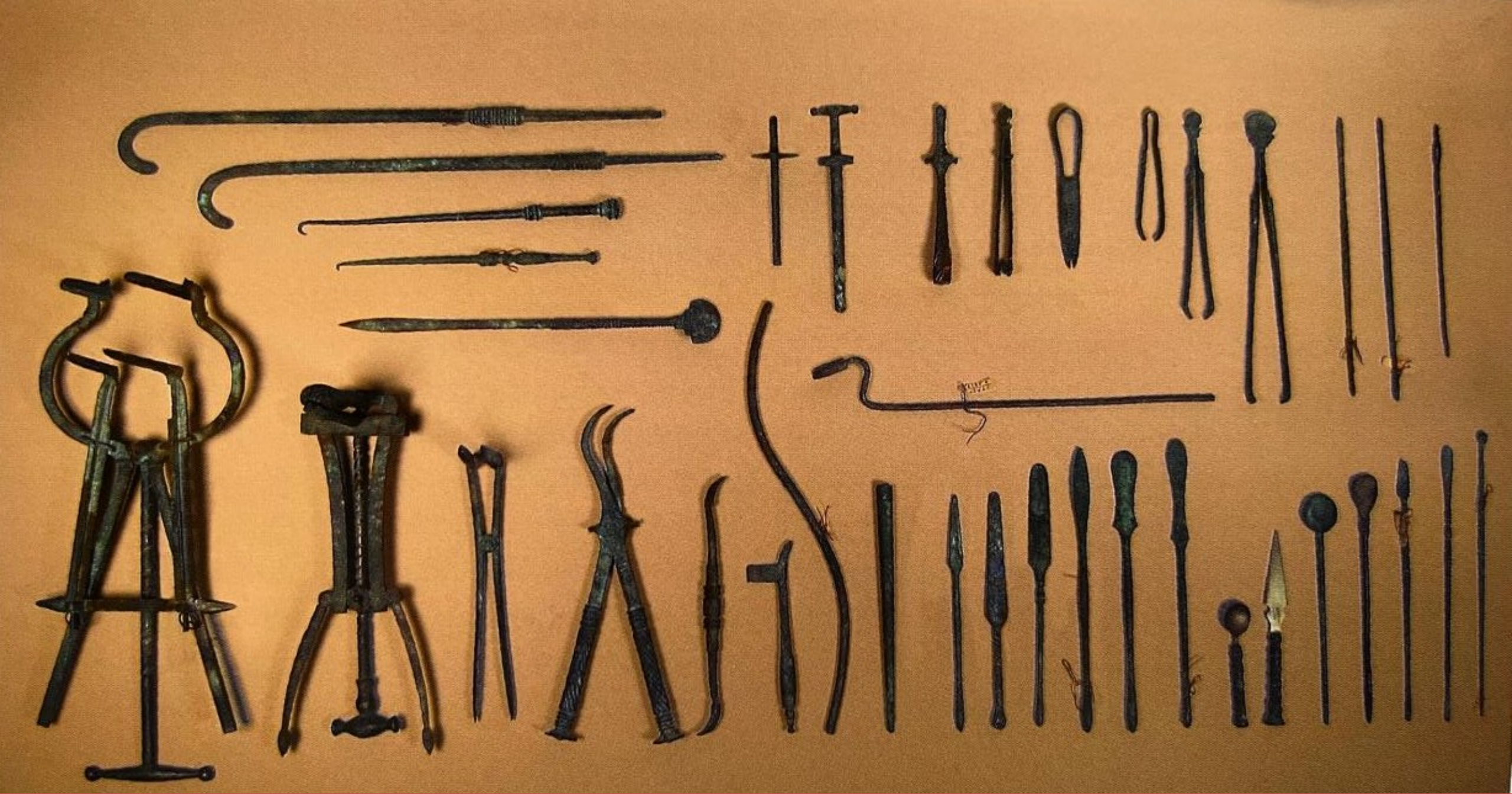
Συλλογή του Πανεπιστημίου
της Virginia, ΗΠΑ

Χειρουργικά εργαλεία Βυζαντινής εποχής,
Μουσείο Carnavalet, Παρίσι

Χειρουργικά εργαλεία

Φανταστική θεραπεία με Μανδραγόρα

Μικρογραφία 13^{ος} αι.,
Εθνική Βιβλιοθήκη της
Αυστρίας, Βιέννη

Η ιερά βοτάνη
αντίδοτο δηλητηρίων
Pseudo Apulius
herbarium III, 13^{ος} αι.

Expre dieb: leuit infirmitas si ulceratō aegrit. adstigmata corporum.
eodem infusio amara referret. hanc ipam in medendi modis: hē
Chadp'eus cum aceto ita q' in unita igne sacri cinat. Cui. adigne sacrum.
Chadp'e el' cum oleo auctum oleo melle ipita modum. ad morsu serpentis.
sum serpentis sciat. v. ad chiradas.
Chadp'eus ita cum aqua et impoita chiradas discunt. v. ad arteloz dolores.
Cum polenta ita impoita arteloz colore sciat. mala a. p' siu pleficiant
ul' edant' sorore torporis: ut uoc' auferant' fictunt. sic coque ex arteloz radia
ite a ex p' l' in uas f'icelli ul' in sole ignito decoquat' ita ut adione agitetur
donec fiat crassitudo mellis coact' ad medicine usū reponat' radice i' siccō re
seruant' plurib' usib: p' f'icuri. C. Mandragora unus est masculis
et alia ē femina. Siuis ut mli hē masculinū et ei d' masculo. Siuis puellā da ei de
Chadp'eus medicina librum. (femina p'fate. maru unū.

Chadp'eus platonis scilicet.

Gr' iminatie. ad p' d'issum a rancor. q' greci spalangioz uocant
fasciculū in uino decoctū an ita potui cūta ei folia p' tta plage ipō
nis ulcera mature ad sanitatē p'ducis. viii. ad canis rabidi mor
sum. rep' d'issolui. H. Gr' iminatie sup' morsu canis rabidi. p' m' f'icuri. et ei q'
grana integra. eni. ad. xv. sup' uuln' d'issolui cum coque mollita repleat'. et
cum uia p'icis illas galline. si appetēs fuit similitud. alia grana cocto 7
siccoz colent' uti uisusū ent si aut' appetēs n' fuit p'ncipal' signū mori
ferū ent.

Αριστερά:

- Ανάταξη εξαρθρήματος ώμου

Δεξιά:

- Διάταση των αρθρώσεων (πίπτουσα κλίμαξ).

Μικρογραφία, Νικήτας, Χειρουργική συλλογή (Απολλωνίου Κιτιέως «Περί Ἀρθρων»), 10^{ος} αι., Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη, Φλωρεντία

† εμβολή σπινθηριανή δι' ατμοπνεύματος
ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς αἰσθητικῆς

424

† εμβολή σπινθηριανή δι' ατμοπνεύματος
ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς αἰσθητικῆς

Ο ελληνικός κώδικας 3632 της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης της Μπολόνια (Bologna, Biblioteca Universitaria, gr 3632) είναι ένας σύμμεικτος κώδικας που περιέχει κυρίως ιατρικά, αστρολογικά και βοτανολογικά κείμενα από διάφορους γραφείς.

Το συμπίλημα αυτό των κειμένων συνοδεύεται από εντελώς άτεχνες μικρογραφίες που έχουν γίνει από έναν καλλιτέχνη που πιθανότατα τις αντέγραψε από άλλους κώδικες. Οι μικρογραφίες αποδίδονται στον 15ο αιώνα.

Ορθοπδικές θεραπείες, Ελληνικό Χειρόγραφο 3632,
Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Μπολόνια, Ιταλία

Το νοσοκομείο
Hotel Dieu
στη Bourges
Το 1500 στη
Γαλλία.
Οι ασθενείς
τρεις αιώνες
μετά τους
Κομνηνούς
είναι ακόμη
ανά δύο στο
κρεβάτι.

Επικεφαλίδα
από
ευχαριστήρια
επιστολή του
Αρχιεπισκόπου
υ της Bourges

Ο γιατρός «παρά την κλίνης» του ασθενούς

Μικρογραφία, 13^{ος} αι., Εθνική Ιατρική Βιβλιοθήκη, Bethesda VS, ΗΠΑ

Ο Ιουστινιανός ο Ρινότμητος με χρυσή προσθήκη μύτης

«Η αποτομή της μύτης (ρινοτομία) ή των αυτιών ήταν δυστυχώς μια πολύ παλιά συνήθεια τιμωρίας διαφόρων εγκλημάτων. Η ρινοτομία ήταν ένα μαρτύριο γιατί εκτός από το αισθητικό πρόβλημα, υπήρχε μια ανοιχτή πληγή στο πρόσωπο που συνεχώς μολυνόταν και προκαλούσε αναπνευστικά προβλήματα. Ο γιατρός Αλέξιος Σκληρός με πολύ επιδέξιο τρόπο κινotoποιούσε δερματικούς κρημούς και κάλυπτε το χάσμα, δημιουργώντας τεχνητά ρουθούνια, ώστε το λειτουργικό, αλλά και το αισθητικό αποτέλεσμα να είναι πολύ καλό. Η εγχείρηση αυτή γινόταν από παλιά και είναι χαρακτηριστική η ιστορία του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Β΄.

- Ο Χριστός ως κατεξοχήν θεράπων (άνω μέρος της παράστασης)
- Ο Νικόλαος Μυρεψός (κάτω), δίνει φάρμακα σε ασθενείς.

Μικρογραφία, 13^{ος} αι., Εθνική Βιβλιοθήκης της Γαλλίας, Παρίσι

Επίδεση κεφαλής και
άκρων,
Bologna_Biblioteca_Univ
ersitaria_gr_3632_folio_
383r

Ο Θεόφιλος (επάνω)
με τον μαθητή του
Πεύσο εξετάζοντας
ένα δείγμα ούρων.

Φιαλίδια ούρων
(κάτω) διάφορων
χρωμάτων. Κώδικας
3632 (φ. 51r).
Φυλάσσεται στην
Πανεπιστημιακή
Βιβλιοθήκη της
Μπολώνια (Biblioteca
Universitaria di
Bologna).

Wallachia and Bulgaria

Latin Empire

Empire of Nicaea

Seljuk Sultanate of Rûm

Armenian Kingdom of Cilicia

Kingdom of Cyprus

Despotate of Epirus

Kingdom of Thessalonica

Duchy of Athens

Principality of Achaea

Duchy of the Archipelago

Empire of Trebizond

Durazzo (1205-1215)

Corfu (1215)

Cephallonia (1209)

Negroponte (1209)

Crete (1212)

Rhodes

Sinope

Adrianople

Constantinople

Nicomedia

Nicaea

Bursa

Ankara

Smyrna

Iconium

Athens

Andravida

Antioch

- The Latin Empire of Constantinople and its successor states
- Possessions of the Republic of Venice, with year of acquisition
- Greek successor states of the Byzantine Empire

Η πόλη της Νίκαιας

Μικρογραφία, Hartmann Schedel,
Το Χρονικό της Νυρεμβέργης,
Έκδοση Anton Koberger 1493

*Η πομπή των Μάγων : Βαλτάσαρ, (Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος),
νωπογραφία, 1459-61, Φλωρεντία, Palazzo Medici*

Πορτρέτο του Ιωάννη Αργυρόπουλου, ζωγραφισμένο σε χαρτί, επικολλημένο σε φύλλο χειρογράφου που φυλάσσεται στη Βοδληϊανή Βιβλιοθήκη και περιλαμβάνει το «Όργανον» του Αριστοτέλη και άλλες πραγματείες περί Λογικής (Ms Barocci 87, φ. 33ν).

Ghirlandaio Domenico, Η κλήση των Αποστόλων 1481
Fresco, Cappella Sistina, Βατικανό

Ιωάννης Αργυρόπουλος: «Ιδού ότι η Ελλάς, με τη δική μας εξορία, πέταξε πέρ' από τις Άλπειες (Ecce Graecia nostro exsilio transvolari Alpes)»

BESSARION CARD. NICENVS
PATR. CONSTANT. I
*Græcia me genuit; fouit Italia ora; galero
Roma colit: vita sum Numa, et arte Plato.*

EMANVEL CHRYSOLORAS
GRAMM. GRAECVS. II
*Patria, Roma Natus; qđ Vetus altera patria Roma:
In Latium per me Græcia dul' ita venit.*

DEMETRIVS CHALCONDYLES
GRAMMATICVS. III
*Attica mella mihi, si non das, Musa; Latina:
Scit Liguŕum, florens labus et, Arne, tuus.*

THEODORVS GAZA RHET.
ET GRAMMAT. IIII
*Altrex me, parens cui Græcia, Græcia Magna
Fē tuumilis: linguae Gaza vtriusq; vocor.*

IOANNES ARGYROPYLVS
PHILOSOPHVS. V
*Māomas Arystoteles inquirit quid in orbi Latine
Pofit Gazam, merisum debet id omne mihi.*

GEORGIVS TRAPEZVNTIVS
RHET. ET PHILOS. VI
*Rhetor erem, clareſq; Sophus: non vile Platonis
Mē, ſed Arystotelis nobile dogma capie.*

MARCVS MVSVRVS
PHILOGVS. VII
*Roma tuus doctus, tuus et Patavinus, ſed inde
Praeful purpureo dignus honore, cado.*

MICHAEL MARVILIUS
POETA. IIX
*Mē ſtudijs ſenul erudit Dea Pallas, et armis
Carmenibusq; fauet Muſa Charifq; meis.*

IOANNES LASCARIS
PHILOGVS. IX
*Tot Latio reparo dum Græcia voluuntia Turris
Rapta; colit cuem me bene Roma ſuam.*

Η γνώση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας μεταφέρθηκε στη Δύση από Βυζαντινούς μετανάστες μεταξύ του 13ου και του 16ου αιώνα.

Ένας από αυτούς, ο Γεμιστός Πλήθων, ο οποίος πέθανε γύρω στο 1453, ήταν «ο αληθινός εμπνευστής των πλατωνικών σπουδών στη Δύση». Όλα τα ελληνικά κείμενα «έπρεπε να περάσουν από το Βυζάντιο για να φτάσουν σε εμάς» (Αντώνης Καλδέλλης).

Η Δύση συνέχισε να αρνείται αυτό το τεράστιο χρέος προς το Βυζάντιο: «ακόμη και πρόσφατα έργα συνεχίζουν να παρουσιάζουν το Βυζάντιο όχι ως αληθινό μέτοχο στον ελληνικό πολιτισμό, αλλά μάλλον ως θεματοφύλακα της κλασικής παράδοσης προς όφελος της Δύσης, της «πραγματικής κληρονομιάς» της». Όμως, σημειώνει ο Αντ. Καλδέλλης, αν ο δυτικός πολιτισμός αυτοπροσδιορίζεται ως κληρονόμος της κλασικής Ελλάδας, τότε «το Βυζάντιο εμφανίζεται ως η πεμπτουσία του δυτικού πολιτισμού». Δεν θα μπορούσε να υπάρξει «Αναγέννηση» στο Βυζάντιο, γιατί ο αρχαίος πολιτισμός δεν πέθανε ποτέ εκεί.